

PROLOGAS

Prarytas popierėlis įstringa stemplėje kažkur ties širdimi. Išbrinksta nuo seilių. Juodas, specialiai sutaisytas rašalas pamažu liejasi ir raidės praranda savo pavidalą. Žmogaus kūne žodis yžta į dvejybę – į substanciją ir esmę. Kai pirmoji pranyksta, antroji, likusi be formos, leidžiasi kūno audinių įgeriama, mat esmė nepaliaujamai ieško materialaus nešėjo; net jei tai tampa daugelio nelaimių priežastimi.

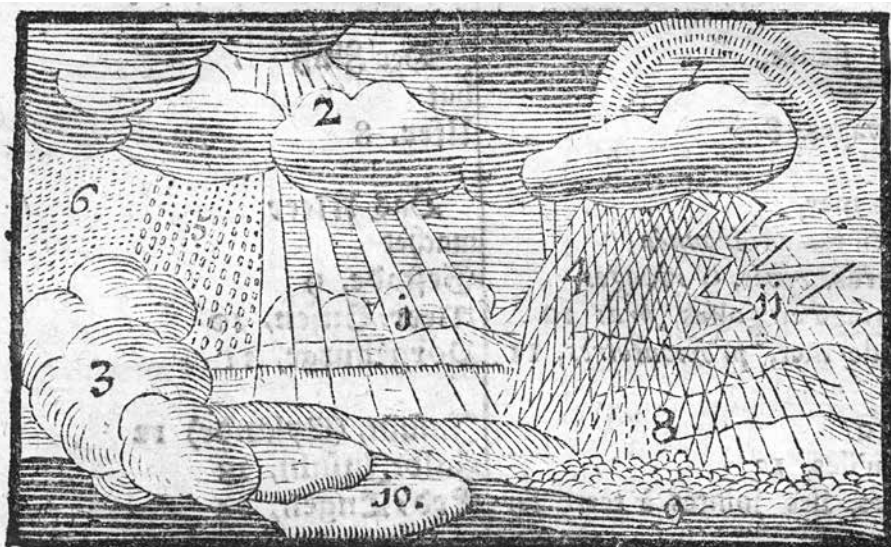
Jenta atsibunda, o juk buvo jau veik mirusi. Dabar jaučia tai aiškiai – lyg skausmą, lyg upės srovę, virpuliavimą, spūdį, judėjimą.

Širdies srityje grįžta švelnus virpėjimas, širdis plaka silpnai, bet ritmingai, užtikrintai. Išdžiūvusioje ir kaulėtoje Jentos krūtinėje vėl pasklinda šiluma. Jenta mirksi ir vargais negalais atkelia vokus. Mato virš savęs palinkusį susirūpinusį Elišos Šoro veidą. Mėgina jam šyptelėti, tačiau dar tiek nevaldo savo veido. Elišos Šoro antakiai suraukti, jis žiūri į ją su priekaištu. Jo lūpos kruta, tačiau iki Jentos ausų joks garsas neatsklinda. Iš kažkur atsiranda rankos – dideli senojo Šoro delnai, jie siekia jos kaklo, keliauja po antklode. Šoras negrabiai mėgina paversti bevalį kūną ant šono ir pažiūrėti po juo, į paklodę. Ne, Jenta nejaučia jo pastangų, jaučia tik šilumą ir kad šalia yra barzdotas suprakaitavęs vyriškis.

Paskui staiga, lyg kam trenkus, Jenta žiūri į viską iš viršaus – mato save pačią ir plinkantį Šoro pakaušį, mat grumiantis su jos kūnu jam nukrito kepurė.

Ir taip jau nuo šiol yra – Jenta mato viską.

I. RŪKO KNYGA

Ex aqua
ascendit
vapor. I m. 3.

Inde fit
nubes; 2 f. 3.
& prope terram
nebula 3 f. I.

E nube
stillat (defluit gut.
(tatim

pluvia 4 f. I.
& imber. m. 3.

Z wody
wstępuje
pára, I
z tąd się stawa
obłok, 2
a bliska ziemi
mgła. 3

Z obłoku
kropi (kapie kropla-
(mi
deszcz, 4
& deszcz gwałtowny,

ascéndere, n. 3. wstępa-
wać.

stillare, n. I. kropić.
(mi defluere, n. 3. kapać.

1

1752, Rohatynas

Spalio pabaiga, ankstyvas rytas. Kunigas dekanas stovi klebonijos priebutyje ir laukia vežimaičio. Jam ne naujiena keltis auštant, tačiau šiandien jaučiasi apsimiegojęs ir išties nelabai nutuokia, kaip čia atsidūrė – vienas priešais rūko jūrą. Neprisimena, nė kaip atsikėlė, nė kaip apsirengė, nė ar jau pusryčiavo. Žiūri nustebejęs į savo gremėzdiškus batus, kyšančius iš po sutanos, į kiek aptriušusius nublukusio vilnonio apsiausto skvernus, į pirštines, kurias laiko rankoje. Užsimauna kairiąją; pajunta, kokia ji šilta viduje, kaip gerai priglunda prie rankos, tarsi ranka ir pirštinė būtų senos pažįstamos. Atsidūsta su palengvėjimu. Paliečia permestą per petį krepšį, mechaniškai apčiupinėja stačiakampius kraštus, kietus tarsi surambėjusi oda užsitraukus žaizdai, ir pamažėle prisimena, kas yra viduje – sunkus, pažįstamas, malonus pavidalas. Kai kas gero, kai kas, kas jį čia atvedė, kažkokie žodžiai, kažkokie ženklai – visa tai neatskiriama susiję su jo gyvenimu. Na taip, jis jau žino, kas ten yra, ir tas žinojimas ima pamažu šildyti jam kūną, o rūkas dėl to tarsi kiek praskaidrėja. Už nugaros – tamsi durų anga, viena sąvara užverta, veikiausiai jau bus atėję šalčiai, gal net šalna bus pakandusi slyvas sode. Virš durų neryškus užrašas – dekanas nė nežiūrėdamas žino, kas ten parašyta, juk pats jį užsakė; du dailidės iš Pidhaicių skaptavo raidės medyje visą savaitę, mat liepęs jas padaryti puošnias:

NŪN KAS BUVO, RYT PRAĖJĘ.
KAŽ PABĖGO, GAUDYK VĖJĄ

Žodelyje „kas“, kuris jį labiausiai erzina, raidė „S“ parašyta atvirkščiai, tarsi tai būtų jos veidrodinis atspindys.

Nežinia jau kelintą kartą dėl to širstelėjęs, kunigas staiga papurto galvą – ir tai jį galutinai išbudina. Ta apgręžta raidė, ta „S“... Koks atsainumas! Negali akių nuo jų nuleisti, turi tikrinti kiekviename žingsnyje. Mat dailidės yra žydai, todėl ir užrašą išskaptavo kažkokį žydišką, raidės pernelyg raitytos, šleivos. O vienas jų net drįso pareikšti, neva kuo bloga tokia „S“, net gražesnė, nes skersinė linija eina iš apačios į viršų ir iš kairės į dešinę, krikščioniškai, o kaip tik atvirkščiai būtų žydiškai. Šis nedidelis susierzinimas padeda jam atsitokėti, ir dabar kunigas Benediktas Chmeliovskis, Rohatyno dekanas, mato, kodėl jam atrodė, kad dar miega, – taigi stovįs rūke, o rūkas yra jo patalo spalvos, pilkšvas; suniekinta, supurvinta baltuma, galybė pilkumos, kuria pamuštas pasaulis. Rūkas nejuda, užpildo visus kiemo užkaborius, jame šmėkšo pažįstami pavidalai: didelės kriaušės, mūrinės tvorelės, o toliau – pintinio vežimaičio. Tai ne kas kita kaip debesis – nukrito iš dangaus ir prisiplojo pilvu prie žemės. Jis skaitė apie tai, taip rašė Komenskis.

Dabar kunigas girdi pažįstamą girgždėjimą ir kaukšėjimą, kiekvienąkart kelionėje tai neišvengiamai sužadina jam kūrybinės meditacijos būseną. Ir tik paskui, įkandin garsui, iš rūko išnyra Roško, už apynasrio vedantis arklį su kunigo dekano vežimaičiu. Kunigas, jį išvydęs, pajunta energijos antplūdį, šmaukšteli pirštine per delną ir rabždinasi ant sėdynės. Roško, kaip visada nekalbus, pataiso pakinktus ir nužvelgia kunigą. Nuo rūko jo veidas papilkėjęs, todėl kunigui jis pasirodo vyresnis, lyg būtų per naktį pasenęs, o juk tai jaunas bernas.

Pagaliau važiuoja, nors pamanytum, kad stovi vietoje, apie judėjimą byloja tik vežimaičio lingavimas ir raminantis girgžčiojimas. Tiek sykių važiuota šiuo keliu, tokia daugybė metų, kad nebėra reikalo dairytis į kraštovaizdį ir jokie orientyrai nebus reikalingi. Kunigas žino, kad dabar išvažiuo į pamiškį vedantį kelią ir taip stumsis net iki kryžkelės, kur stovi koplytėlė, beje, irgi kunigo statyta prieš daugelį metų, kada tapo Firlejivo klebonu. Ilgai svarstė, ką čia toje koplyčioje įkurdinus, ir į galvą jam ateidavo šventasis Benediktas, jo globėjas, arba Anupras, eremitas, kurį dykumoje stebuklingai datulėmis penėjo palmė, o angelai kas aštuntą dieną atnešdavo jam iš dangaus Kristaus Kūno. Nes Firlejivas kunigui priminė tokią dykumą, mat iki atvykdamas čionai daug metų mokė Jo Prakilnybės pono Jablonovskio sūnų Dimitrą. Tačiau geriau apsvarstęs reikalą, kunigas nusprendė, kad koplytėlė taigi bus statoma ne jam, ne jo paties tuštybei patenkinti, o paprastam

žmogui, kad kryžkelėje turėtų kur poilsio sustoti ir iš kur pakelti savo mintis į dangų. Taigi ant mūrinio nubaltinto postamento buvo pastatyta Dievo Motina Pasaulio Karalienė su karūna ant galvos. Prie jos mažos aštrianosės kurpaitės rangėsi žaltys.

Tačiau šiandien skendi rūke ir ji, ir koplytėlė, ir kryžkelė. Tik medžių viršūnės tematyti, ženklas, kad rūkas pradeda sklaidytis.

– Antai, geradari, Kaška nenori eiti, – vežimaičiui sustojus murma Roško. Nulipa nuo pasostės ir keletą sykių plačiai persižegnoja.

Paskui pasilenkia ir dairosi rūke, tarsi žiūrėdamas po vandeniu. Iš po jo išėiginio raudono, nors jau pablukusio žipono išlenda marškiniai.

– Nežinau, kur važiuoti, – sako.

– Kaip nežinai? Juk mes jau Rohatyno vieškelyje, – stebisi kunigas.

Še tau, kad nori! Išlipa iš vežimaičio ir seka paskui tarną; abu bejėgiškai apeina vežimą, mėgindami prasismelkti žvilgsniu pro baltą rūką. Jiems pasirodo, kad mato kažką, tačiau akys, neįstengdamos nieko nusitverti, ima krėsti pokštus. Ir nutik tu jiems šitaip! Juk tai tas pats, kas pasiklysti savo paties kišenėje.

– Ša! – sako staiga kunigas ir iškelia pirštą, klausosi. Ir iš tikrųjų, kažkur kairėje, pro rūko debesis girdėti silpnas vandens čiurlenimas.

– Važiuokime į tą garsą. Tai vanduo teka, – priima sprendimą kunigas.

Dabar jie vilksis pamažėle palei upę, vadinamą Sutrūnijusia Liepa. Vanduo jiems rodys kelią.

Netrukus kunigas atsipalaiduoja vežimaityje, ištempia į priekį kojas ir leidžia akims klaidžioti rūko jūra. Bemat pasineria į kelioninius apmąstymus, nes žmogui geriausiai mąstosi judant. Lėtai, nerangiai atgyja jo proto mechanizmas, sukimba krumpliaračiai ir pavarėlės ir ima suktis, visiškai kaip laikrodyje, kuris stovi jo klebonijos priemenėje: pirko jį Lvove; nemenką sumelę paklojo. Tuojuo pasigirs bim bam. Argi pasaulis atsirado ne tokiame rūke, susimąsto kunigas. Juk žydų istorikas Juozapas Flavijus teigia, kad pasaulis buvo sukurtas rudenį, per rudens *aequinoctium*. Visai įmanomas dalykas, nes juk rojuje augo vaisių; obuolys kabojo ant medžio, vadinasi, greičiausiai tat buvo ruduo... Esama tame tam tikros tiesos. Tačiau bemat jam į galvą ateina kita mintis: kas tai per argumentas? Nejau visagalis Dievas tokių niekingų vaisių neįstengtų sukurti kada panorėjęs, bet kuriuo metų laiku?

Pasiekę pagrindinį kelią, vedantį į Rohatyną, keliauninkai įsilieja į srautą pėsčiųjų, raitelių ir kokių tik nori vežimų, išnyrančių iš rūko tarsi per Kalėdas lipdomos duonos figūrėlės. Šiandien trečiadienis, turgaus diena Rohatyne,

ritasi valstiečių vežimai, prikrauti grūdų maišų, narvų su naminiais paukščiais ir visokių žemdirbystės gėrybių. Tarp jų žvaliai žengia pirkliai, nešini kokiomis tik įmanoma prekėmis – jų prekydėžės, dabar išmoningai sulankstytos, uždėtos ant pečių nelyg naščiai, netrukus pavirs prekystaliais, lūžtančiais nuo margų audinių, medinių žaislų, kiaušinių, supirktų kaimuose už ketvirtadalį kainos... Valstiečiai vedasi parduoti ožkas ir karves – triukšmo nugąsdinti gyvuliai spiriasi balose. Juos aplenkia įsibėgėjęs furgonas, dengtas skylėtu tentu, pilnas triukšmingų žydu, jie traukia į turgų į Rohatyną iš visos apylinkės; jiems įkandin skinasi kelią prašmatni karieta, kuriai rūkas ir spūstis kelyje kliudo išsaugoti orumą – šviesios lakuotos durelės juodos nuo purvo, o mėlyną peleriną vilkintis vežėjas išėjęs iš veido, nesitikėjo, matyt, tokios maišalynės ir dabar karštligiškai ieško akimis progos išsukti iš šito velnio kelio.

Roško su charakteriu ir nesileis išstumiamas iš kelio, laikosi dešinės pusės ir, važiuodamas vienu ratu per žolę, kitu – keliu, užtikrintai juda į priekį. Jo niūrų ištįsusį veidą nudažo raudonis ir iškreipia kažkokia nežmoniška grimasa. Kunigas dėbteli į jį ir prisimena graviūrą, kurią kaip tik vakar apžiūrinėjo – joje buvo pavaizduoti pikčiurnos ir jų veidai buvo taip pat iškreipti kaip dabar Roško.

– Praleiskit geradarių kunigą! Kelią! Į šoną, žmogėnai! – rėkia Roško.

Priešais juos išdygsta pirmieji pastatai, netikėtai, be perspėjimo. Matyt, rūkas pakeičia nuotolio jausmą, nes, regis, tai nutebina ir Kašką. Ji staiga šokteli, trūktelėdama gražulą, ir jeigu ne greita Roško reakcija ir jo botagas, būtų apvertusi vežimaitį. Gal Kašką išgąsdino žyrančios iš žaizdro kibirkštys arba nerimstantys arkliai, laukiantys savo eilės pakaustyti...

Toliau stovi smuklė, menka ir vargana, panaši į kaimo lūšną. Tarsi kartuvės styro virš jos šulinio svirtis, šauna pro rūką į viršų, o svirties galas pranyksta kažkur aukštai. Kunigas mato, kad čia sustojo dulkina karieta, pavargęs vežikas niurkso nukoręs galvą bemaž iki kelių ir nešoka nuo pasostės, niekas neišlipa ir iš vidaus. O prieš ją jau išdygęs aukštas, liesas žydas, šalia jo – mažos susivėlusios mergaitės. Tiek temato kunigas dekanas, nes rūkas praryja kiekvieną pravažiuojamą vaizdą; šis nyksta kažkur, susigeria lyg ištirpusi snaižė.

Štai ir Rohatynas.

Prasideda nuo molinukių, iš molio drėbtų pirkelių, storais šiaudiniais stogais, jie, sakytum, spaudžia pirkeles prie žemės; tačiau juo arčiau turgaus

aikštės, juo namai darosi grakštesni, stogai aukštėja, o galop pereina į malksnas – jomis dengti mūrinukai iš nedegtų molinių plytų. Yra čia ir parapijos bažnyčia, dominikonų vienuolynas, Šv. Barboros bažnyčia aikštės pašonėje, toliau dvi sinagogos ir penkios cerkvės. Aplink aikštę it grybai niūkso maži namai, o kiekviename – koks nors verslas. Siuvėjas, virvininkas, kailius – visi žydai, o šalia kepėjas pavarde Kepalas; ta pavardė visada džiugina kunigą dekaną, nes atskleidžia kažkokią paslėptą tvarką, kuri galėtų būti akivaizdesnė ir nuoseklesnė, tuomet žmonės gyventų dorybingiau. Šalia – ginklininko pravarde Liuba dirbtuvė; fasadas išsiskiria ištaiga, mėlynos sienos šviežiai dažytos, o virš durų kabo didelis surūdijęs kardas – matyt, geras meistras tasai Liuba ir jo klientų kišenės kaupinos. Toliau balnius, pasistatęs priešais duris medinį ožį, o ant jo puikuoja balnas, kilpos bene sidabruotos, nes taip blizga.

Viskas prisigėrę šleikštaus salyklo kvapo, kiekviena prekė ant prekystalių. Galima juo pasisotinti lyg duona. Rohatyno priemiesčiuose, Babincuose, veikia keletas mažų alaus daryklėlių, štai nuo jų ir sklinda po visą apylinkę tas sotinantis kvapas. Daugelis krautuvėlių čia parduoda alų, o geresnės krautuvės laiko ir degtinės, ir midaus. Žydų pirklio Vakšulio krautuvė siūlo vyno, tikro vengrino ir tikro reinvynio, ir tokio rūgštoko, kurio čia atveža net iš Valakijos.

Kunigas eina palei prekystalius, suręstus iš kokių tik įmanoma medžiagų – lentgalių, storos drobės skiaučių, pintinių ir net lapų. Kažkokia gera moteriškė, ryšinti balta skarele, parduoda melionus iš vežimėlio, jų skaisčiai oranžinė spalva traukia vaikus. Šalimais kita giria sūrio apskritainius ant krienų lapų. Toliau dar daug kitų moteriškių, besiverčiančių prekyba, nes apnašlėjo arba turi vyrus girtuoklius: aliejininkės, druskininkės, drobininkės. Ana štai pardavėja, kurios paštetus kunigas paprastai perka – ir dabar jai maloniai nusišypso. Už jos du prekystaliai, papuošti žaliuojančia šaka – ženklas, kad čia parduodamas šviežias alus. O štai turtingas armėnų pirklių prekystalis – dailūs, lengvi audiniai, peiliai išdabintose makštyse, čia pat vytintos žuvis – jų šleikštaus kvapo prisigėrę vilnoniai turkiški gobelenai. Toliau iš dėžės, pakabintos ant liesų pečių, žmogus dulkėtu chalatu parduoda kiaušinius, supakuotus po tuziną į pintus iš žolių krepšelius. Kitas siūlo kiaušinius kapomis, didelėse pentinėse, konkurencinga, bemaž didmenine kaina. Didriestainiais apkarstytas visas kepėjo prekystalis – kažkas pametė vieną, riestainis nukrito į balą ir dabar su apetitu jį taršo šuo.

Kuo tik čia neprekiaujama. Gėlėti audiniai, skaros ir šaliai tiesiai iš Stambulo, vaikiški batukai, vaisiai, riešutai. Vyras patvoryje turi pasidėjęs žagrę

ir vinių įvairaus dydžio, nuo tokių kaip smeigtukas iki labai stambių, statybinių. Šalimais drūta moteriškė su krakmolytu kyku išdėliojusi tarškyklių naktiniams sargams: mažų – tokių, kad garsas veikiau migdantis, primena svirplių griežimą, ir didelių – šitos, priešingai, numirėlių prikeltų.

Kiekgi kartų buvo uždrausta žydams prekiauti daiktais, susijusiais su Bažnyčia. Griaudėjo apie tai ir kunigai, ir rabinai, tačiau žmonėms nė motais. Taigi galima rasti čia dailių maldaknygių su skirtuku, su viršelyje įspaustomis nuostabiai pasidabruotomis raidėmis, kurios, jei perbrauksi piršto pagalvėle, atrodo šiltos ir gyvos. Švarus, kone elegantiškas vyriškis kailine kepure laiko jas ir kokias relikvijas – suvyniotas į ploną kreminės spalvos šilkinį popierių, kad ši nešvari, ūkanota diena nesuteptų jų nekaltų, krikščioniškų, spaustuvės dažais kvepiančių puslapių. Turi taip pat vaškinių žvakių ir net šventųjų su aureolėmis paveikslėlių.

Kunigas prieina prie vieno iš knygų prekeivių, vildamasis rasti ko nors lotyniškai. Tačiau visos knygos žydiškos, o šalia jų guli daiktai, kurių paskirties kunigas nežino.

Juo toliau skverbiasi žvilgsnis į šonines gatveles, juo didesnis skurdas bado akis, tarsi murzinas pirštas iš suplyšusio bato; skurdas šiurkštus, tylus, prislėgtas prie žemės. Tai jau ne krautuvėlės, ne prekystaliai, o nelyginant šunų būdos, sukaltos bet kaip iš plonų lentgalių, prisirankiotų kažkur sąvartynuose. Vienoje jų kurpius taiso batus, jau ne sykį persiūtus, lopytus ir perkaltais puspadžiais. Kitoje, pilnoje prikabinėtų geležinių puodų, išikūres skardininkas. Jo veidas liesas ir įkrięs, kepurė dengia kaktą, nubertą kažkokiom rudom dėmelėm. Bijotų kunigas dekanas taisyti pas jį puodus, kad, neduokdie, kokia baisi liga nuo šio vargšo pirštų nepersiduotų. Gretimai seniokas galanda peilius bei visų rūšių pjautuvus ir dalgius. Jo dirbtuvė – tai akmeninis tekėlas, parištas ant kaklo. Gavęs aštrinti daiktą, pastato ant žemės primityvų medinį stovą – keli odiniai diržai paverčia jį nesudėtinga mašina ir ranka sukamas jos tekėlas liežia metalinius ašmenis. Kartais iš tos mašinos pažyra tikrų tikriausios kibirkštys, jos krinta į balą ir tuo ypač pradžiugina murzinius, niežuotus vaikus. Iš savo amato žmogelis uždirba skatikus. Su tokiu tekėlu galima upėje skandintis, štai kokia dar nauda iš tokio amato.

Skarmaluotos moterys renka gatvėje skiedras ir arklių mėšlą kurui. Sunku iš tų skarmalų atskirti, kieno tai skurdas – žydų, stačiatikių ar katalikų. Taip, skurdas nežino nei tikėjimo, nei tautybės.

Si est, ubi est? – klausia pats savęs kunigas, turėdamas galvoje rojų. Tikrai ne čia, Rohatyne, nei – taip jam atrodo – kur kitur Podolės žemėje. O jei

kas mano, kad dideliuose miestuose yra geriau, labai klysta. Kunigas, tiesa, niekada gyvenime nebuvo nukakęs iki Varšuvos ar Krokuvos, tačiau žino šį bei tą iš daugiau už jį mačiusio bernardino Pikulskio pasakojimų arba iš to, ką tenka nugirsti kur nors dvaruose.

Rojų, arba palaimos sodą, Dievas perkėlė į gražią ir nežinomą vietą. Ir kaip parašyta „Arca Noe“, rojus yra kažkur Armėnų krašte, aukštai kalnuose, o štai Bruno teigia, kad sub polo antarctico, prie Pietų ašigalio. Rojaus artumo ženklas yra keturios upės: Gebonas, Filonas, Eufratas ir Tigras. Yra ir tokių autorių, kurie, negalėdami rasti vietos rojui žemėje, įkurdina jį ore, gal penkiolika uolekčių virš kalnų. Bet šitai kaip sykis kunigui atrodo gana neprotinga. Nes kaipgi taip? Ar gyvenantieji žemėje, po rojumi, matys jį iš apačios? Žiūrės į šventųjų pėdas?

Nors, kita vertus, negalima sutikti su tais, kurie mėgina skelbti klaidingą nuomonę, kad šventasis tekstas apie rojų, girdi, turi tik mistinę reikšmę, kitaip tariant, jį reikia suprasti dvasine arba alegorine prasme. Kunigas – ne tik todėl, kad yra kunigas, bet ir dėl to, kad pats yra giliai įsitikinęs, – mano, kad Šventąjį Raštą reikia suprasti pažodžiui.

Apie rojų jis žino viską, nes ką tik, pereitą savaitę, užbaigė savo labai ambicingos knygos skyrių, sudurstytą iš visų knygų, kurias turi Firlejive, o turi jų šimtą trisdešimt. Dėl kai kurių ir į Lvovą važiavo, ir net į Liubliną.

Štai pagaliau tas kuklus kampinis namas – čionai eina klebonas. Taip jam patarė kunigas Pikulskis. Dvivėrės žemos durys atlapos; iš vidaus muša bakalėjos kvapas, nepasitaikantis tenai, kur trenkia arklių mėšlu ir rudenine drėgme, uoslę dirgina ir dar vienas kvapas, jau pažįstamas kunigui dekanui – kaffos. Kunigas kaffos negeria, tačiau turi pagaliau sueiti į artimesnę pažintį, kas tai per daiktas.

Kunigas atsisuka atgal, ieškodamas žvilgsniu Roško; antai jis, susiraukęs priekabiai kilnoja skrandas, o toliau, kiek akys užmato, – turgus, šurmuliuoja, klega. Niekas nežiūri į kunigą, visi susirūpinę prekyba.

Virš pastato durų matyti gana nemokšiška iškaba:

ŠORAS PREKIŲ KRAUTUVĖ

Paskui eina hebrajiškos raidės. Prie durų kabo metalinė plaketė, o šalia kažkokie ženklai, ir kunigas prisimena, kad Atanazijus Kircheris savo knygoje

sako, jog žydai, kai žmona laukiasi, bijodamiesi burtininkės ant sienos parašo žodžius: „Adam. Chava. Chuc – Lilit.“ Tai neva reiškia: „Adomai ir Ieva, pasirodykite, o tu, Lilit, tai yra burtininke, pasitrauk.“ Tikriausiai šičia. Matyt, irgi neseniai gimė vaikas.

Kunigas perkopia aukštą slenkstį ir pasineria į šiltą bakalėjos kvapą. Valandėlę pastovi, kol akys apsiranta su prieblanda, nes šviesą čia įleidžia tik mažas langelis, negana to, užstatytas vazonais.

Už prekystalio stovi paauglys ką tik prasikalusiais ūseliais, jo putlios lūpos iš pradžių kiek virpteli pamačius kunigą, o paskui mėgina susidėti į kokį nors žodį. Jis visiškai priblokštas.

– Kuo tu vardu, berneli? – klausia kunigas drąsiai, norėdamas parodyti, kaip užtikrintai jaučiasi šioje dumsioje, žemoje krautuvėlėje, paakinti paauglį pokalbiui, tačiau tasai neatsako. – Quod tibi nomen est? – pakartoja tuomet oficialiai, tačiau lotynų kalba, užuot padėjusi susikalbėti, staiga nuskamba pernelyg pakiliai, tarsi kunigas būtų čia atėjęs atlikti egzorcizmo, it Kristus, kuris Evangelijoje pagal Luką tokiu pat klausimu kreipiasi į apsėstąjį. Tačiau vaikas tik dar labiau išpučia akis ir kartoja „bh, bh“, o paskui ūmai neria už lentynų, užkliudydamas ant vinies kabančią česnakų pynę.

Kunigas pasielgė neišmintingai; neverta tikėtis, kad žmonės čia kalbės lotyniškai. Apsižiūri kritiškai – iš po apsiausto kyšo juodos ašutinės sutanos sagos. Šito tikriausiai išsigando berniukas, galvoja kunigas, – sutanos. Šypsosi panosėje ir prisimena biblinį Jeremiją, kuris irgi vos nepametė galvos ir išlemeno: Aaa, Domine Deus ecce nescio loqui! – Ak, Viešpatie Dieve, aš juk nemoku kalbėti!

Nuo šiol kunigas vadina berniuką mintyse Jeremiju. Nežino, ką daryti, šiam dingus taip staiga. Todėl dairosi po krautuvę, segiodamasis apsiausto sagas. Tai kunigas Pikulskis įkalbėjo jį čia ateiti; jis paklausė, tačiau dabar jau neatrodo, kad tai gera mintis.

Niekas neįeina iš lauko, kunigas už tai mintyse dėkoja Dievui. Neįpras-tas būtų tatai vaizdas – katalikų kunigas, Rohatyno dekanas žydo krautu-vėje laukiantis, kol jį aptarnaus, lyg kokia miesčionė. Patarė jam kunigas Pikulskis nueiti pas rabiną Dubsą Llove, pats tenai lankydavosi ir daug iš jo sužinojo. Ir kunigas nuėjo, tačiau senajam Dubsui, matyt, jau buvo pakyrėję katalikų kunigai, kurie kamantinėja apie knygas. Buvo nemaloniai nustebintas prašymo ir to, kas kunigą Benediktą domino labiausiai, neturėjo arba apsimetė neturįs. Nutaisė mandagų veidą ir caksėdamas papurtė galvą. O kunigui paklausus, kas galėtų jam padėti, Dubsas sumosavo rankomis ir

atgręžęs galvą atgal, tarsi kas būtų už jo stovėjęs, leido suprasti, kad nežino, bet net žinodamas nepasakytų. Paskui kunigas Pikulskis išaiškino kunigui dekanui, kad taip yra dėl žydiškų erezijų, ir nors jie patys giriasi, kad neturi erezijų, šiai vienintelei, regis, daro kažkokią išimtį ir nuoširdžiai jos nekenčia, nevyniodami į vatą.

Galop Pikulskis patarė jam nueiti pas Šorą. Didelis namas su krautuve šalia turgaus aikštės. Tačiau tai sakydamas pažvelgė į kunigą kažkaip kreivai, su ironija arba bent jau taip kunigui pasirodė. Gal reikėjo įsigyti tų žydiškų knygų per Pikulskį? Nors kunigas klebonas nelabai jį mėgstas. Dabar netektų čia gėdytis ir prakaituoti. Bet kunigas yra didžiai nuolankus, tad nuėjo pats. Ir buvo dar vienas ne itin išmintingas dalykas – mažas žodžių žaismelis įsiterpė į visą reikalą; kas patikės, kad tokie dalykai turi įtakos pasauliui. Kunigas uoliai gilinosi į vieną Kircherio fragmentą, kuriame paminėtas didžiulis jautis Šoroboras. Ir galbūt tas žodžių panašumas – Šoras ir Šoroboras – jį čionai atvedė. Keisti yra Dievo keliai.

Tad kur tos garsiosios knygos, kur tas žmogus, keliantis baugią pagarbą? Krautuvė atrodo perdėm paprastai, o juk savininkas, regis, yra garsiojo rabino, išminčiaus, didžiai gerbiamo Zalmano Naftalio Šoro palikuonis. O čia česnakai, vaistažolės, puodynės su prieskoniais, stiklainiai ir stiklainėliai, juose visokiausi pagardai – grūsti, malti arba dar išlaikę savo natūralų pavidalą, kaip tos vanilės ankštys arba gvazdikėlių vinelės, muskatų rutuliukai. Lentynose ant šieno sudėti ir audeklų rietimai – tikriausiai šilkas arba atlasas, labai ryškūs, traukia akį. Kunigas pagalvoja, ar jam nereikėtų kartais ko nors, bet jo dėmesį jau atkreipia nemokšiškas užrašas ant didelio tamsiai žalio stiklainio „Herba the“. Jau žino, ko paprašys, kai kas nors pagaliau pasirodys, – žiupsnelio šios vaistažolės, kuri pakelia nuotaiką, o kunigo dekanas atveju tai reiškia, kad gali nejausdamas nuovargio dirbti. Be to, pagerina virškinimą. Ir nusipirktų truputį gvazdikėlių, pagardinti karštam vynui vakare. Pastaruoju metu naktys tokios šaltos, kad šalančios kojos neduoda susikaupti rašymui. Ieško akimis kokio suolo, bet tuomet viskas vyksta tą pačią akimirką: iš kitapus lentynų išnyra tvirtai sudėtas, barzdotas vyras ilgu vilnoniu chalatu, iš po kurio išlindę smailianosiai turkiški batai. Ant pečių užsimerkęs ploną tamsiai mėlyną apsiaustą. Prisimerkia, lyg būtų išlipęs iš šulinio. Iš už jo nugaros smalsiai smakso tasai baikštusis Jeremijas, sprukęs nuo kunigo, ir dar kažkokie du veidai, labai panašūs į Jeremijo, smalsūs ir rausvaskruosčiai. O iš kitos pusės, nuo aikštės, tarpduryje išdygsta uždusęs smulkutis bernaitis, nors gal ir jaunas vyras, nes gyvaplaukiai sužėlę į šviesią

ožio barzdelę. Atsišlieja staktos ir alsuoja, matyti, kad atskuodė čionai kiek įkabindamas. Begėdiškai varsto akimis kunigą dekaną ir šelmiškai šypsosi, rodydamas sveikus retus dantis. Kunigas abejoja, ar kartais šypsenėlė nėra pašaipei. Jam labiau prie širdies ori figūra su apsiaustu, ir būtent į ją jis kreipiasi be galo mandagiai:

– Atleiskite man, gerbiamasai, už įsibrovimą...

Tasai žiūri į jį įsitempęs, bet jau po akimirkos jo veido išraiška pamažėl keičiasi. Veide atsiranda kažkas panašaus į šypseną. Kunigui dekanui staiga topteli, kad anas jo nesupranta, ir dabar pradeda kitaip, lotyniškai, džiugiai įsitikinęs, kad toks tokį pažino.

Žydas pamažu nukreipia žvilgsnį į bernaitį tarpduryje, tą uždususių, o tasai drąsiai žengia į vidų, apsitampo tamsios gelumbės žiponą.

– Aš išversiu, – netikėtai pareiškia žemu balsu su minkšta rusiniška priegaide ir, rodydamas piršteliu į kunigą dekaną, sako susijaudinęs, kad tai yra tikras, tikrų tikriausias kunigas.

Kunigui į galvą nešovė, kad prireiks vertėjo, kažkaip apie tai nepagalvojo. Jis sutrikęs ir nežino, kaip čia dabar pasielgus, nes visas reikalas, turėjęs būti subtilus, staiga tampa viešas ir tuojau sutrauks čionai visą turgų. Mieliausiai išeitų iš čia į vėsu, arklių mėšlu atsiduodantį rūką. Pasijunta priremtas toje ankštoje patalpoje, tame ore, tirštame nuo prieskonių kvapo, maža to, jau ir praeiviai smalsiai kyščioja nosis, kas gi čia vyksta.

– Norėčiau šį tą aptarti su gerbiamuoju Eliša Šoru, jeigu jis leistų, – taria. – Be liudininkų.

Žydai nustebę. Persimeta tarpusavyje keliais sakiniais, Jeremijas pradings-ta ir grįžta tik po ilgoką valandėlę užtrukusios kankinančios tylos. Matyt, kunigas gavo leidimą, ir dabar veda jį už lentynų. Tuo tarpu girdėti kažką šnabždantis, prislopintai kikenant, vaikiškas kojytes trepsint – tarsi už plonų sienų būtų minios kitų žmonių ir jie pro lentų plyšius dabar smalsiai žiūrėtų į Rohatyno kunigą dekaną, klajojantį žydų namų užkaboriuose. Be to, paaiškėja, kad krautuvėlė šalia turgaus aikštės tėra fasadas, slepiantis kur kas sudėtingesnę struktūrą, nelyginant bičių avilį: kambarius, koridoriukus ir laiptelius. Visas namas yra didesnis ir pastatytas aplink vidinį kiemą, bet kunigas jį mato tik akies krašteliu pro mažą langelį, kai jie trumpam stabteli viename iš kambarių.

– Aš esu Hryčko, – prisistato, jiems šitaip beeinant, bernaitis su barzda. Kunigas susivokia, kad net ir norėdamas pasišalinti nežinotų, kaip išeiti iš šio bičių avilio. Nuo tos minties jį išmuša prakaitas, ir tuomet cirpdamos

atsidaro vienos iš durų, tarpduryje juos pasitinka liesas vidutinio amžiaus vyriškis šviesiu, lygiu, neperprantamu veidu, su žila barzda, mėvintis vilnėnėmis kojiniėmis ir avintis juodais batais.

– Tai jis, pats rabis Eliša Šoras, – kužda Hryčko susijaudinęs.

Kambarys mažas, žemas ir labai kukliai įrengtas. Viduryje stovi platus stalias, ant jo guli atversta knyga, o šalia dar kelios jų krūvos – kunigas akimis godžiai slysta jų nugarėlėmis, mėgindamas perskaityti pavadinimus. Kunigas nedaug žino apie žydus apskritai, o tuos iš Rohatyno pažįsta tik iš matymo.

Kunigui staiga pasirodo miela, kad abu yra nedidelio ūgio. Šalia aukštaūgių visada jaučiasi nepatogiai. Jiedu stovi priešais kitą, ir kunigui akimirka atrodo, kad anas irgi mėgaujasi tuo panašumu. Žydas minkštai atsisėda, šypsosi ir parodo ranka suolą kunigui sėstis.

– Jums leidus ir tomis neįprastomis aplinkybėmis ateinu čia pas jūsų malonę visiškai incognito, išgirdęs apie tamstos didžią išmintį ir erudiciją...

Hryčko sustoja per vidurį sakinio ir klausia kunigo:

– In-ko-gni-to?

– O kaipgi, tai reiškia, kad apeliuoju į jūsų padorumą prašydamas diskretiškumo.

– O kas yra a-pe-liuo-ju? Dis-kre-tiš-ku-mas?

Kunigas, nemaloniai nustebintas, nutyla. Na ir vertėjas pasitaikė, mato, kad tas jo nesupranta. Kaipgi jiems tada susikalbėti? Kiniškai? Kunigas stengiasi kalbėti paprastai:

– Prašau laikyti tai paslapyje, nes, šiaip ar taip, esu Rohatyno dekanas, katalikų kunigas. Bet visų pirma – autorius. – Žodį „autorius“ pabrėžia pakeldamas pirštą. – Ir norėčiau čia šiandien kalbėtis ne kaip dvasininkas, o būtent kaip autorius, kuris nenuilsdamas dirba prie tam tikro opusculum...

– O-pu-sku-lum? – užklumpa jį dvejojantis Hryčko balsas.

– Nedidelio kūrinėlio.

– Aha. Tegul man kunigas dovanoja, aš lenkiškai nemokytas, mano šneka kaip žmonių, paprasta. Tiek teišmanau, kiek girdėjau prie arklių.

– Iš arklių? – nustemba be galo kunigas, nepatenkintas tokiu prastu vertėju.

– Nes prie arklių dirbu. Prekyboj.

Hryčko kalba, pasigelbėdamas rankomis. Vyriškis žiūri į jį tamsiomis, neperprantamomis akimis, o kunigui topteli, kad gal turįs reikalą su neregiju.

– Jau kelis šimtus autorių esu perskaitęs nuo pirmos iki paskutinės raidės, – tęsia kunigas, – vienur kitur tai pasiskolinęs, tai supirkęs, jaučiu, kad dar daug knygų liko neperskaitytų, ir neturiu jokios galimybės jų turėti.

Dabar kunigas padaro pauzę ir laukia, kol anas prabilis, bet Šoras tik linkčioja galva maloniai šypsodamas, nors ta šypsena nieko nesako.

– Bet esu girdėjęs, kad, gerbiamasai, turite čia visai neblogą biblioteką, nenorėdamas, gink Dieve, trukdyti... – tuoj pat nejučiomis pasitaiso, – ...įkyrėti ar varginti, ryžausi, nors ir pažeisdamas papročius, tačiau dėlei žmonių labo ateiti čia ir...

Nutyla, nes štai durys ūmai atsilapoja ir į tą žemą menelę be jokio išpėjimo įžengia moteris. Jai įkandin į vidų nosis sukiša, kuždėdamiesi, prietemoje vos žžiūrimi veidai. Akimirką kvykia vaikas, paskui staiga nutyla, tarsi viskas turėtų suktis apie moterį: jos atvirą galvą gaubia vešlios garbanos, žengia drąsiai, įsmeigusi žvilgsnį kažkur priešais save, į vyrus išvis nežiūrėdama; neša padėklą su ašočiu ir džiovintais vaisiais. Vilki plačia gėlėta suknia, o ant jos juosi siuvinėtą prikyštę. Kaukši aštrianosėmis kurdėmis. Smulki, tačiau grakšti jos figūra traukia akį. Jai pavymui tipena maža mergaitė su dviem stiklinėmis. Ji taip nustėrusi žiūri į kunigą, kad užsižiopsojusi atsitrenkia į priekyje einančiąją ir pargriūva. Stiklinės ridenasi grindimis, gerai, kad iš storo stiklo. Moteris nekrepia dėmesio į vaiką, bet štai meta į kunigą žvilgsnį, žvitrų ir akiplėšišką. Blizga tamsios, rūškanos akys, didelės ir kažkokios bedugnės, o šurpia baltą odą bemat nudažo raudonis. Kunigas dekanas, kuriam netenka turėti reikalų su jaunomis moterimis, jaučiasi priblokštas tokio netikėto įsibrovimo; nuryja seiles. Moteris garsiai pastato ant stalo ašotį ir lėkštę, ir stiklines, pakėlusi nuo grindų, ir vėl žiūrėdama priešais save išeina. Trinkteli durys. Hryčko, vertėjas, irgi atrodo suglumęs. Tuo tarpu Eliša Šoras pašoka, pakelia vaiką, sodinasi ant kelių, tačiau mergaitė ištrūksta ir dingsta pridurmai motinos.

Kunigas deda galvą, kad ta moteris su tuo vaiku įėjo tik tam, kad galėtų iš arčiau į jį pažiūrėti. Irgi mat! Kunigas žydų namuose! Egzotiškas lyg salamandra. Na ir kas? Ar manęs negydo žydas gydytojas? Ir ar vaistų man netrina irgi žydas? O knygos tai juk irgi tam tikra higiena.

– Knygos, – sako kunigas, rodydamas pirštu į ant stalo gulinčių foliantų ir elzevyrų nugarėles. Ant kiekvienos jų auksiniais dažais įrašyti du ženklai, kuriuos kunigas mano esant savininko inicialais, moka atpažinti hebrajiškas raides:

שייץ

Išsitraukia savo bilietą šioje kelionėje pas Izraelio tautą ir deda atsargiai priešais Šorą atsivežtą knygą. Triumfuodamas šypsosi, nes tai Atanazijaus Kircherio „Turris Babel“, didis veikalas ne tik turinio, bet ir formato atžvilgiu, ir kunigas labai rizikavo, bogindamasis jį čionai. O jei knyga būtų nukritusi į tą dvokiantį Rohatyno dumblyną? O jei būtų ištraukęs ją koks ilgapirštis turguje? Be jos kunigas dekanas nebūtų tas, kas esąs, veikiau taptų kažkokiu ribotu klebonėliu, jėzuitų mokytojėliu pono dvare, tuščiagarbiu Bažnyčios tarnautojėliu, apsimausčiusiu žiedais ir nekenčiančiu pasaulio.

Pastumia knygą arčiau Šoro, tarsi pristatydamas savo žmoną. Pastuksena dabar švelniai į medinius viršelius.

– Turiu jų daugiau, bet Kircheris yra geriausias. – Atverčia, kur papuolė, ir žvelgia į piešinį – Žemė pavaizduota kaip rutulys su ilgu, laibu Babelio bokšto kūgiu.

– Kircheris įrodinėja, kad Babelio bokštas, apie kurį skaitome Biblijoje, negalėtų būti toks aukštas, kaip čia parodyta. Bokštas, kuris siekia Mėnulio sferą, suardytų visą kosmoso tvarką. Jo pagrindas, kuriuo remiasi į Žemės rutulį, turėtų būti milžiniškas. Užstotų Saulę, o tai katastrofiškai paveiktų visa, kas gyva. Žmonėms tektų sunaudoti visus medienos ir molio išteklius Žemėje...

Kunigas jaučiasi lyg skelbdamas ereziją ir, tiesą pasakius, nežino, kodėl visa tai pasakoja tylinčiam žydui. Nori, kad šisai laikytų jį draugu, ne priešu. Bet ar tai įmanoma? Gal pavyks susikalbėti, nors nei vienas kito kalbą moka, nei papročius ar vienas kitą pažįsta, nei išmano kito dalykus ir daiktus, šypsenas, rankų gestų prasmę – nieko; gal tada pavyktų susikalbėti pasitelkus knygas? Ar tai nėra vienintelis kelias? Jeigu žmonės skaitytų tas pačias knygas, jie gyventų tame pačiame pasaulyje, bet štai gyvena skirtinguose, kaip tie kinai, apie kuriuos rašė Kircheris. O yra tokių, visa daugybė, kurie išvis neskaito, tokių protai yra užmigdyti, mintys primityvios, gyvuliškos, kaip tų valstiečių tuščiomis akimis. Jeigu jis, kunigas, būtų karalius, įsakytų vieną lažo dieną skirti skaitymui, visą valsčionių luomą nuvarytų prie knygų ir iš karto kitaip atrodytų Žečpospolita. Gal tai abėcėlės problema – kad yra jų ne viena, o daug, ir kiekviena kitaip renčia mintį? Abėcėlės yra lyg plytos – iš vienu, degtų ir lygių, iškyla katedros, iš kitų, molinių ir šurkščių, – paprasti namai. Štai, regis, ir Šoras – juk nemoka lotynų kalbos, nors ji tobuliausia. Tad rodo jam pirštu piešinį, o paskui dar vieną ir dar ir mato, kad tasai palinksta prie jų vis labiau susidomėjęs, galop išsitraukia iš kažkur stiklus, dailiai įrėmintus viela, – kunigas Chmeliowski patys norėtų tokius turėti, reikės jo paklausti,

kur tokius užsisakyti. Vertėjas irgi parodo susidomėjimą, taigi trise palinksta virš piešinio.

Kunigas šnairuoja į juos patenkintas, kad abu užkibo ant kabliuko, ir mato tamsioje žydo barzdoje auksinius ir kaštoninius plaukus.

– Galėtume keistis knygomis, – pasiūlo.

Sako, kad savo bibliotekoje Firlejive turįs dar du Kircherio veikalus, „Arca Noe“ ir „Mundus subterraneus“, laiką juos užrakintus, nes pernelyg brangūs imti kasdien į rankas. Žinaš, kad yra ir kitų pavadinimų, tačiau girdėjęs apie juos tik iš užuominų šen bei ten. Ir daug dar praeities pasaulio mąstytojų turi sukaupęs, taip pat – priduria, norėdamas įsiteikti – žydų istoriografą, Juozapą.

Jam pripila kompoto iš ašočio ir pristumia lėkštelę su džiovintomis figomis ir datulėmis. Kunigas deda jas į burną mėgaudamasis, seniai jų nevalgė – nežemiška saldymbė iškart pakelia jam ūpą. Supranta, kad jau turėtų pradėti dėstyti, ko atėjęs, pats laikas, tad nuryja saldėsius ir eina prie reikalo; tačiau dar nebaigęs jau žino, kad paskubėjo ir daug čia nepėš.

Gal pajunta tai iš staiga pasikeitusio Hryčko elgesio. Galėtų taip pat duoti galvą, kad prie to, ką verčia, bernaitis prideda kažką nuo savęs. Nežino tik, ar kokius perspėjimus, ar priešingai – tai, kas turėtų padėti kunigui. Eliša Šoras nežymiai atsikolia krėsle, atlošia galvą ir užsimerkia, tarsi pasišalindamas į savo vidinę tamsą pasikonsultuoti.

Tai trunka iki pat tos akimirkos, kai – prieš savo valią – kunigas reikšmingai susižvalgo su jaunuoju vertėju.

– Rabis klausosi vyresniųjų balsų, – šnibžda vertėjas, o kunigas linksi galva, atseit suprantąs, nors nesupranta. Gal iš tikrųjų tasai žydas palaiko magišką ryšį su visokiais velniukais, argi maža jų turi žydai, tos visos lamijos ir lilitos. Tas Šoro dvejojimas ir jo užmerktos akys įtikina kunigą, kad geriau jam buvo čia visai neiti. Padėtis delikati ir netipiška. Dar, neduok Dieve, užsitrauks infamiją.

Šoras atsistoja, nususuka į sieną, nuleidžia galvą ir stovi taip valandėlę. Kunigas ima nekantrauti – ar tai ženklas, kad turįs išeiti?

Hryčko irgi užsimerkė ir jo ilgos jaunuoliškos blakstienos dabar meta šešėlį ant gyvaplaukiais apžėlusių skruostų. Gal jie užmigo? Kunigas tyliai krenkšteli, jų tylėjimas visiškai pakirto jo pasitikėjimą savimi. Jau gailisi čia atėjęs.

Staiga Šoras, lyg niekur nieko, eina prie spintų ir atidaro vieną jų. Pagarbai ištraukia storą foliantą, apipavidalintą tais pačiais simboliais kaip ir kiti,

ir deda jį ant stalo priešais kunigą. Atverčia knygą iš galo ir perverčia lapą. Kunigas mato dailiai apipavidalintą antraštinį puslapį...

– Sefer ha-Zohar, – sako pamaldžiai ir deda knygą atgal į spintą.

– Kas gi kunigui tai perskaitytų... – guodžiamai sako Hryčko.

Kunigas palieka pas Šorą ant stalo du tomus savo „Naujųjų Atėnų“ kaip paskatą būsimiems mainams. Pastuksena į juos smiliumi, paskui parodo į save – taiko sau į patį krūtinės vidurį: tai aš parašiau. Jie turėtų tai perskaityti, jei mokėtų kalbą. Daug sužinotų apie pasaulį. Laukia Šoro reakcijos, tačiau tas tik kilsteli antakius.

Kunigas Chmeliovskis ir Hryčko drauge išeina į šaltą, nemalonų orą. Hryčko ten kažką dar sapalioja, o kunigas žiūri į jį įdėmiai – į jo jauną veidą su būsimos barzdos daigeliais ir ilgas, riestas blakstienas, dėl kurių jis atrodo šiek tiek vaikiškai, galop į jo kaimietišką apdarą.

– Tu žydas?

– E, ne... – atsako Hryčko, gūžtelėdamas pečiais. – Aš čionykštis, iš Rohatyno, va, iš šito namo. Galima sakyti, stačiatikis.

– Tai iš kur moki jų kalbą?

Hryčko prisislenska arčiau ir eina bemaž petys į petį su kunigu, aiškiai jaučiasi padrąsintas intymesniam pokalbiui. Pasakoja, kad jo tėvas ir motina mirė per marą 1746 metais. Tėvai turėjo verslo reikalų su Šorais, tėvas buvo amatininkas, šikšnius, o kai numirė, Šoras užtarė Hryčko, jo senelę ir jaunesnį brolių Olesių, išpirko tėvo skolas ir ėmėsi globoti savo kaimynų trijulę. Taip ir gyveną kaimynystėje, daugiau reikalų dabar turįs su žydais nei su saviškiais ir nė pats nebežinąs, kada pradėjęs suprasti tą jų kalbą, ir kalbąs ja lyg sava, sklandžiai, o tai dažnai praverčia įvairiuose reikaluose ir versle, nes žydai, ypač tie vyresnieji, nenoriai pripažįsta lenkų ir rusinų kalbas. Žydai nėra tokie, kaip apie juos šnekama, o Šorai – ypač. Šeima jų gausi ir namai jų šilti, svetingi, visada duos ko pavalgyti ir degtinės stiklėlį pasiūlys, kai šalta. Dabar Hryčko mokąsis savo tėvo amato, ketinąs tapti šikšniumi, šikšniams visada darbo užteksią.

– O neturi kokių krikščionių giminaičių?

– Turiu, kaip neturėsiu, bet toli ir nelabai mes jiems rūpime. O, ana ir mano brolis, Olesius. – Pribėga prie jų gal aštuonmetis berniukštis, visas šlakuotas. – Jums, kunige geradari, nėra reikalo dėl mūsų krimstis, – sako linksmi Hryčko. – Dievas sukūrė žmogų su akimis galvos priekyje, o ne užpakalyje, vadinasi, žmogus turėtų rūpintis tuo, kas bus, o ne tuo, kas buvo.

Kunigas išties pripažįsta tai kaip Dievo sumanumo įrodymą, nors neprisi-
mena, kad Rašte būtų taip pasakyta.

– Išmok pas juos kalbos, tada versi tas knygas.

– Kur jau ten, jūsų malonybe, knygos manęs netraukia. Skaityti man vie-
nas vargas. Man kur kas labiau patiktų prekiauti, štai ko norėčiau. Geriausiai
arkliais. Arba kaip Šorai: degtine ir alumi.

– Oi, sugadino jau jie tave, sugadino... – sako kunigas.

– O ką, ar tai blogesnės prekės už kitas? Žmonėms reikalinga gerti, nes
gyvenimas sunkus.

Tauškia dar kažką, eidamas kunigui iš paskos, nors kunigas jau norėtų jo
atsikratyti. Benediktas Chmeliiovskis atsisuka į turgaus pusę ir ieško akimis
Roško, iš pradžių prie skrandų, o paskui po visą turgų, tačiau žmonių dabar
dar daugiau ir surask tu vežėją, kad nori. Nusprendžia pats eiti prie veži-
maičio. Tačiau vertėjas taip įsijautė į savo vaidmenį, kad dar aiškina jam kai
kuriuos dalykus, matyt, patenkintas, kad gali. Taigi sako, kad Šorų namuo-
se ruošiamasi didelėms vestuvėms, nes Elišos sūnus (tas, kurį kunigas matė
krautuvėje, tasai vadinamasis Jeremijas, o iš tikrųjų Izaokas) veda Moravijos
žydų dukrą. Netrukus suvažiuos jų visa šeima ir daug giminaičių iš apylin-
kių, iš Busko, Pidhaicių, Ozerianų ir Kopyčynčių, taip pat iš Lvovo ir gal net
iš Krokuvos, nors vėlyvas metų laikas ir, jais dėtas, Hryčko vestuves geriau
keltų vasarą. Tauškalius Hryčko pasakoja, kad gerai būtų, jei ir kunigas ga-
lėtų ateiti į tokias vestuves, o paskui, matyt, išivaizduoja tai, nes prapliumpa
juoku, tokiu pat, kuris kunigui iš pradžių pasirodė pašaipus. Vaikis gauna
grašį.

Hryčko pažvelgia į grašį ir tą pat akimirką išgaruoja. Kunigas stovi, tačiau
tuoj pasiners į turgų tarsi į verpetuojančią sietuvą ir paskęs jame, viliojamas
gardaus kažkur čia parduodamų paštetų kvapo.